

4749

75

1

142

142

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

سرشناسه	کریبی نیا، محمد مهدی - ۱۳۹۹
عنوان و نام پدیدآور	تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ، به همسر او و وضعیت حقوقی فرزند متولد از آن / مولفان محمد مهدی کریبی نیا، یعقوب محمد خواجه
منشخصات نشر	قوم انتشارات حقوق اسلامی - ۱۳۹۷
منشخصات طاهری	۱۳۸۸ - ۱۳۸۹ / ۵۱۱ / ۵۰ م
شابک	۹۷۸-۹۶۱-۱۶۸-۱۲۲-۹
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	کتابنامه
موضوع	تلقیح مصنوعی انسان (فقه) -- ایران
موضوع	Artificial insemination, Human (Islamic law) -- Iran
موضوع	تلقیح مصنوعی انسان (فقه)
موضوع	Artificial insemination, Human (Islamic law)
موضوع	تلقیح مصنوعی انسان -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	Artificial insemination, Human -- Law and legislation -- Iran
موضوع	انسان -- تولید مثل -- جنبه های مذهبی -- اسلام
موضوع	Human reproduction -- Religious aspects -- Islam
موضوع	محمد خواجه، یعقوب - ۱۳۵۷
ردیف استاندارد	BP198/7/ت۸۵۴۱۳۹۷
ردیف استاندارد	۲۸۷/۳۷۹
ردیف استاندارد	۵۲۵۲۱۰۶

عنوان کتاب: تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ، به همسر او و وضعیت حقوقی فرزند متولد از آن
مؤلفان: حجت الاسلام دکتر محمد مهدی کریبی نیا، یعقوب محمد خواجه

ناشر: حقوق اسلامی

نوبت چاپ: اول تابستان ۱۳۹۷

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

مرکز نشر و پخش: قم - خیابان ارم - پاساژ قدس - طبقه همکف - پلاک ۱
تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۴۲۰۰
www.hoghogheislami.com

تهران، خیابان انقلاب، بازارچه کتاب، کتابفروشی فارابی / ۶۶۴۱۳۵۳۹ - ۰۲۱
تهران، خ ناصر خسرو، ک حاج نایب، پاساژ صبا، انتشارات صبا / ۳۳۱۹۹۵۵ - ۰۲۱

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است. هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب، جزوه، CD، فایل الکترونیکی، انتشار، بازنویسی، کپی، تکثیر، اسکن و PDF، شرعاً و قانوناً مجاز نمی باشد و پیگرد قانونی دارد.

تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ، به همسر او
و وضعیت حقوقی فرزند متولد از آن

مؤلفان:

حجت الاسلام دکتر محمد مهدی کریمی نیا
یعقوب محمد خواه

انتشارات حقوق اسلامی

فهرست

۹	مقدمه
	فصل اول: کلیات
۲۰	مبحث اول: تاریخ مسوسه و باروری های پزشکی
۲۰	گفتار ۱: تلقیح در لغت و اصطلاح
۲۰	بند ۱: تلقیح در لغت
۲۱	بند ۲: تلقیح در اصطلاح پزشکی
۲۶	گفتار ۲: تعریف لغوی و اصطلاحی نطفه
۲۶	بند ۱: نطفه در لغت
۲۶	بند ۲: نطفه در اصطلاح قرآن
۲۸	گفتار ۳: تعریف لغوی در اصلاحی «زیگوت»
۲۸	بند ۱: زیگوت در لغت
۲۸	بند ۲: زیگوت در اصطلاح پزشکی
۲۹	مبحث دوم: تاریخچه موضوع
۳۰	مبحث سوم: اقسام باروری های پزشکی
۳۰	گفتار ۱: تقسیم باروری های پزشکی بر اساس جایگاه باروری و صاحب نطفه
۳۰	گفتار ۲: تقسیم باروری های پزشکی بر اساس تکنیک ها و ...
۳۱	گفتار ۳: تقسیم بر اساس نطفه و اندام تناسلی به کاررفته
۳۲	گفتار ۴: تقسیم بر اساس موضوعات قابل تطبیق بر ملاک های فقهی و روایی
	فصل دوم: مبانی و قواعد باروری های پزشکی و شرایط اجرای آن
۳۷	مبحث اول: تولد و رابطه زوجیت

- گفتار ۱: تولد و رابطه زوجیت از منظر حقوق ایران ۳۸
- بند ۱: قانون اساسی ۳۸
- بند ۲: قانون مدنی ۳۹
- بند ۳: قانون مجازات اسلامی ۴۰
- گفتار ۲: تولد و رابطه زوجیت از نظر فقه اسلامی ۴۵
- بند ۱: استناد به آیات قرآن کریم ۴۶
- بند ۲: استناد به روایات اسلامی ۵۹
- بند ۳: اصول و قواعد، حکمت‌ها، مصلحت‌ها ۷۳
- مبحث دوم: شرایط و ضوابط اجرای باروری‌های پزشکی ۷۸
- گفتار ۱: نسیس و نگاه در مقام درمان ۷۸
- گفتار ۲: مفهوم ضرورت و باروری‌های پزشکی ۸۳
- فصل سوم: تطبیق اصول، ضوابط اجرایی بر مصادیق باروری‌های پزشکی**
- مبحث اول: باروری اسپرم و تخمک در زمان حیات زوجین ۹۱
- گفتار ۱: اجرای همه عملیات باروری در زمان زوجیت ۹۱
- بند ۱: ترکیب اسپرم و تخمک زوجین در آزمایشگاه ۹۱
- بند ۲: تزریق مستقیم منی با اسپرم زوج به رحم زوجه ۹۲
- مبحث دوم: باروری اسپرم مرد و تخمک بعد از مرگ شوهر ۹۶
- گفتار ۱: دیدگاه مخالفان وجود رابطه زوجیت و دلایل آنان ۹۸
- بند ۱: دیدگاه فقهای اهل سنت ۹۸
- بند ۲: دیدگاه فقهای اهل تشیع ۹۹
- بند ۳: دلایل معتقدان به انقطاع علقه زوجیت ۱۰۱
- گفتار ۲: دیدگاه موافقان وجود رابطه زوجیت و دلایل آن‌ها ۱۰۳
- بند ۱: دیدگاه فقهای شیعه ۱۰۳
- بند ۲: دیدگاه اهل سنت ۱۰۶
- بند ۳: دلایل موافقان وجود رابطه زوجیت ۱۰۷
- گفتار ۳: تلقیح نطفه شوهرپس از مرگ ۱۰۹

بند ۱: جواز تلقیح نطفه شوهرمرده در زمان عدّه وفات	۱۰۹
بند ۲: جواز تلقیح نطفه شوهرمرده تا بعد از عدّه وفات	۱۱۵
فصل چهارم: آثار فقهی و حقوقی ناشی از تلقیح اسپرم شوهرپس از مرگ به همسر وی	
مبحث اول: آثار غیرمالی	۱۲۱
گفتار ۱: نسب	۱۲۱
گفتار ۲: صحت وصیت برای حمل	۱۲۴
گفتار ۳: اقرار برای حمل	۱۲۵
گفتار ۴: بر خورداری از حق حضانت و ولایت	۱۲۶
گفتار ۵: برخورداری از نام خانوادگی	۱۲۸
گفتار ۶: برخورداری از حق تابعیت	۱۲۹
گفتار ۷: منع کحاح سن فرزند و اقارب نسبی	۱۳۱
گفتار ۸: حق تنبیه طفل	۱۳۴
مبحث دوم: آثار مالی	۱۳۶
گفتار ۱: ارث	۱۳۶
گفتار ۲: برخورداری از حق نفقه	۱۴۲
گفتار ۳: برخورداری فرزند از مطالبه خسارت	۱۴۶
گفتار ۴: برخورداری فرزند از وقف	۱۴۶
گفتار ۵: برخورداری از هبه	۱۴۷
گفتار ۶: سایر روابط مالی	۱۴۷
نتیجه گیری	۱۴۸
استفتائات	۱۵۱
معنای لغات و اصطلاحات پزشکی	۱۶۱
فهرست منابع	۱۶۲

مقدمه

یکی از پدیده‌های دانش پزشکی باروری پزشکی است. این نوآوری علمی نسبت به سایر نوآوری‌های دیگر علم پزشکی امتیاز خاصی دارد و از جنبه‌های گوناگون روان‌شناختی، جامعه‌شناسی، جنین‌شناسی، فقهی و حقوقی قابل بررسی است.

مسئله نحوه هماهنگی فقه و حقوق اسلامی از یک سو و مقتضیات زمان از سوی دیگر دغدغه‌ی همه‌اندیشمندان مسلمان است.

از آنجایی که به تعبیر امام راجل و عزیزمان، فقه تئوری اداره جامعه از گهواره تا گور است و به فرموده حضرت ایت‌الله عظمی‌خامنه‌ای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) حوزه‌های علوم دینی مسرمتفکر نظام هستند و چونان یک مجموعه تولیدی منظم و اصولی باید کار کنند، باید در تواناسازی و کارآمد نمودن فقه برای حضور در عرصه زندگی پیچیده امروز در چارچوب منابع اصلی آن با بهره‌گیری از سیره‌ی فقهای سلف و بسط دستگاه اجتهاد از امتیاز افتخارآفرین باز بودن باب اجتهاد (با شرایط لازم) بهره‌گرفت و به وسعت دایره‌ی مسائل نوپیدا، فقه اسلامی را شکوفا و پربار نمود که توان اجتهاد به حوادث واقعه و مسائل مستحدثه می‌باشد.

امروزه پیشرفت دانش، فن و تکنولوژی تحولی بنیادین و اساسی در زندگی فردی و اجتماعی بشر ایجاد نموده است و همراه این دگرگونی‌ها، نیازهای جدیدی به وجود آمده و موضوعات گوناگونی نمایان شده که دانشمندان، صاحب‌نظران، دین‌داران و... در جستجوی دستیابی به احکام شرعی و حقوقی

آن هستند. احکام بسیاری از موضوعات مستحدث و نوبه طور صریح بیان نشده و از طرفی دانستن این احکام، لازم و ضروری است. تطبیق احکام و موضوعات ضرورت دارد به گونه‌ای که فقیه در کنار استنباط احکام نسبت به موضوع نیز شناخت کامل و کافی داشته باشد هر چه شناخت و آگاهی فقیه و محقق از موضوع بیشتر باشد توفیق او در تحقیق و اجتهاد بیشتر و دارای استحکام است.

مسئله تلقیح مصنوعی انسان نیز از پدیده‌های نوظهوری است که با شکوفایی علم پزشکی پا به عرصه وجود نهاده و موجب ظهور مسائل جدید فقهی و حقوقی شده است.

این امر و روش علمی به دلیل نوظهور بودن، به صورت روشن مورد توجه فقهای بزرگوار گذشته قرار نگرفته است. به ناچار باید به دنبال ادله‌ای بر اساس شیوه معمول استنباطی باشیم و در صورت عدم دستیابی به ادله و عدم کفایت آن با تمسک به اصول و قواعد فقهی پاسخگوی جامعه باشیم با توجه به پویایی فقه شیعه و مبسوط الید بودن فقه جهت استنباط احکام شرعی و باز بودن باب اجتهاد می‌توان به احکام شرعی مسائل نوظهور به صورت صریح و شفاف دست یافت و امام رضا (ع) فرمودند: «علینا القاء الاصول و علیکم بالتفریع»^۱ و فقهای بزرگوار شیعه با به کارگیری اصول و قواعد استنباطی، توانمندی و پویایی فقه شیعه را در عرصه جهانی اعلام خواهند نمود. می‌توان با تمسک به مبانی و اصول قواعد کلی حکم مسائل جزئی و مستحدث را یافت و آنچه مهم است اهمیت شناخت دقیق و درست از موضوع است گاهی به سبب عدم شناخت دقیق و صحیح کافی از موضوع و اقسام و انواع گوناگون آن و گاهی به سبب عدم تطبیق صحیح حکم با موضوع اختلاف نظرهایی پیدا می‌شود که در مرحله عمل مشکلاتی را فرا روی مقلدین قرار می‌دهد.

۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۸، ابواب صفات القاضی و مایجور آن بقضی به، باب ۶، ص ۴۱، ح ۵۲.

یکی از موضوعات جدید که از جهات گوناگون دارای اهمیت بوده و از نتایج پیشرفت علم پزشکی می باشد مسئله باروری های پزشکی با انواع و اقسام آن از جهات گوناگون می باشد که لازم است احکام شرعی آن با توجه به آیات و روایات و اصول و قواعد دانسته شود موضوع تحقیق و تلقیح نطفه شوهرپس از مرگ به همسر او یکی از موضوعات جدید و از شاخه های باروری پزشکی می باشد که از جنبه های مختلف دارای اهمیت و قابل بحث و بررسی و تحقیق است.

تعریف و تبیین موضوع

برای باروری های پزشکی تعاریف متعددی ارائه شده است که بهترین آن ها این است « آمیختن اسپرم مرد و تخمک زن در رحم زن یا خارج رحم به کمک ابزار پزشکی و بدون نزدیکی طبیعی » و موضوع تحقیق نیز یکی از مصادیق و شاخه های باروری پزشکی است و با نگاه جزئی تر موضوع مورد نگرش قرار می گیرد. تعریف مذکور به عنوان یک تعریف کلی از باروری های پزشکی بر موضوع تلقیح اسپرم مرد پس از مرگ و بی به همسر او قابل تطبیق می باشد و جهت بررسی و شناخت بیشتر موضوع تحقیق ابتدا باید انواع و اقسام باروری های پزشکی را شناخت و به بررسی آن ها پرداخت. در تحقیق حاضر، ابتدا باروری های پزشکی و انواع و اقسام آن بررسی می نمود، سپس به صورت تفصیلی به بحث تلقیح اسپرم مرد پس از مرگ او و وضعیت فیزی و حقوقی فرزند ناشی از آن بیان شده و احکام وضعی و تکلیفی موضوع تبیین می گردد. به عبارت دیگر ابتدا حکم تکلیفی موضوع و اینکه تولید (آفرینش) فرزند به شوهر یا غیر معمولی یا بدون وجود رابطه زوجیت جایز است یا نه؟ در صورت جواز اصل باروری های پزشکی، حکم باروری به سبب تلقیح اسپرم مرد بعد از مرگ چگونه است؟ در صورت جواز محدوده زمانی این جواز تا زمان عده ای وفات است، یا بعد از عده ای وفات حتی در زمان ازدواج مجدد زن؟ سپس وضعیت فقهی و

حقوقی فرزند ناشی از این رخداد پزشکی مورد بحث قرار می‌گیرد.

تطبیق مسائل عملی و نظری بر مصادیق جزئی، مهم‌ترین و مشکل‌ترین مرحله در هر تحقیق است خصوصاً اگر موضوع از موضوعات مستحدث و نو باشد. شناخت صحیح و دقیق از موضوع و دانستن حکم کلی قانون و شرع از لزوم تطبیق درست است و در تحقیق حاضر امید است بتوان به اهداف ذیل دست یافت.

۱. تعیین جایگاه فقهی و حقوقی موضوع تحقیق؛

۲. کشف خلأها و موازین شرعی و قانونی آن؛

۳. کشف اصول و قواعد حاکم بر این پدیده علمی نوظهور؛

ضرورت تحقیق

یکی از نوآوری‌های دانش پزشکی، باروری‌های پزشکی است. این پدیده علمی نسبت به دیگر پدیده‌های علمی دارای امتیاز خاصی است این نوآوری از جنبه‌های گوناگون فقهی، حقوقی، جنس‌شناسی، جامعه‌شناسی، روانشناسی و پزشکی قابل تحقیق و بررسی است.

مسئله نحوه‌ی هماهنگی فقه و حقوق با مقتضیات زمان یکی از دغدغه‌های اصلی اندیشمندان اسلامی و دین‌داران قرن حاضر بوده است؛ ارتباط این موضوع با نهاد خانواده که همواره در میان اقوام و ملل گوناگون به خصوص ملت‌های مسلمان اهمیت این مسئله را در پیچیدگی‌ها و اسلام خانواده را از مهم‌ترین و اساسی‌ترین واحدهای اجتماعی می‌داند که بنای آن بر الفت و همدلی و همدلی استوار و این بنا از محبوب‌ترین بناها در پیشگاه خداوند است و روابط آن بر مودت و رحمت پایه‌گذاری شده و گویی قانون خانواده همواره مورد توجه اسلام بوده است. تعالیم اسلامی شخصیت واقعی انسان را مدنظر دارد اسلام زندگی خانوادگی را بر مبنای حقوق و مسئولیت قرار می‌دهد و در آن وظیفه هر یک از اعضاء مشخص است و زن و شوهر مسلمان

باید بقای حیات اجتماعی را در خانواده پی ریزی نمایند، خانواده دارای جایگاه و ارزش والایی است. وظایف و کارکردهای بسیاری بر عهده نهاد خانواده گذاشته شده است، مانند وظایف زناشویی، تولیدمثل، تعلیم و تربیت که اختلال در هر کدام از این کارکردها ممکن است به جایگاه و قداست این نهاد ضربه اساسی وارد کند برای این که این نهاد مقدس و ارزشمند همواره جایگاه خود را حفظ کند و همچنان مستحکم بماند دانش های گوناگون وظایف سنگینی به عهده دارند؛ بنابراین فقه و حقوق جهت حفظ استحکام و قداست این نهاد و پایداری نظم جامعه، ناگزیر به اداره و تنظیم آن به وسیله مقررات هستند و از این جهت که مقررات باید مطابق شرع مقدس اسلام باشد بر محققین و اندیشمندان مسلمان و کارشناسان مذهبی لازم است در این زمینه به تحقیق و بررسی بیشتر پردازند.

اهداف تحقیق

۱. تعیین جایگاه فقهی و حقوقی موضوع تحقیق.
۲. تبیین حدود و ثغور موضوع برای استنباط فقهی.
۳. کشف خلأها و موازین شرعی و قانونی آن.
۴. کشف اصول و روابط حاکم بر این دستاورد جدید.

سؤالات اصلی

۱. آیا تلقیح نطفه مرد پس از مرگ به همسروی جایز است؟
۲. در صورت جواز آثار فقهی و حقوقی آن چیست؟

سؤالات فرعی

۱. آیا تلقیح نطفه مرد پس از مرگ به همسروی امکان دارد؟
۲. آیا می توان از میت اسپرم اخذ نمود؟
۳. در صورت جواز این تلقیح محدوده‌ی زمانی آن تا چه موقع است؟

در زمان عده‌ی وفات؟

یا پس از آن تا زمان ازدواج مجدد زن یا حتی پس از ازدواج زن؟

۴. آیا تولید مثل (نسل) در اسلام منوط به رابطه از زوجیت است؟

۵. وضعیت حقوقی فرزند متولد از تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ او، چگونه

خواهد بود؟

پیش فرض تحقیق

با شناخت و درک درست از روح احکام اسلامی، اصول کلی حاکم بر تشریح اسلامی، به‌الاخص پویا بودن فقه و مبانی حقوق اسلامی به خوبی می‌توان به نیازهای متنوع اصخاص، حکومت، مجامع علمی و دانشگاهی پاسخ داد و اسلام برای تطبیق با مقتضیات زمان، انعطاف لازم را داراست و با فطرت انسان‌ها سازگاری دارد.

فرضیه‌های تحقیق

۱. باروری‌های پزشکی به‌طه، کلی یا قطع نظر از عناوین ثانویه جایز است مگر این‌که به سبب عناوین دیگری ممنوع گردد به‌عنوان مثال باروری پزشکی با به‌کارگیری اسپرم یا تخمک بیگانه جهت تولید مثل، یا به سبب اختلاط میاه، سبب خلط در نسب‌ها شود یا باروری‌های پزشکی مبتنی بر مقدمات حرام مانند لمس نامحرم و غیره باشد.

۲. تلقیح اسپرم زوج یا انتقال رویان زوجین بعد از طلاق رجعی و مرگ زوج (تا پایان عده‌ی) همانند زمان زوجیت جایز است و این امر منفرع بر این است که زن در عده طلاق رجعی یا در عده وفات در حکم زوجه بدانیم، هر چند بعضی از فقها مانند آیت‌الله خویی قائل‌اند که مطلقه رجعیه، زوجه واقعی است.

۳. فرزند ناشی از باروری‌های پزشکی با تمام روش‌های آن، به صاحب اسپرم

و صاحب تخمک ملحق می‌شود. در صورتی که صاحبان اسپرم و تخمک نسبت به هم بیگانه نباشند.

۴. فرزند متولد از باروری های پزشکی، مشروع و قانونی است و با شرایطی از تمام حقوق و تکالیف یک فرزند مشروع و قانونی که به صورت طبیعی متولد شده باشد بهره‌مند است. (در صورتی که عمل تلقیح بین دو بیگانه نباشد).

پسینه تحقیق

در زمینه موضوع باروری های پزشکی، تلقیح مصنوعی، قبلاً با توجه به بافت مذهبی و سنتی کشور ما و نبود امکانات پیشرفته پزشکی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. ولی در سال های اخیر به دلیل وجود فتاوایی مبنی بر جواز آن و تهیه امکانات پیشرفته پزشکی به ویژه با تأسیس موسسه آموزشی، پژوهشی و درمانی رویان، اقبال و توجه عمومی به سری آن زیاد شده است و کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالاتی نیز به رشته تحریر درآمده است، اما در زمینه موضوع مورد بحث تحقیق جامع و کاملی صورت نگرفته و تنها در بعضی از کتاب‌ها به صورت جزئی، ناقص و نارسا بدان اشاره شده است.

در زمینه اصل باروری های پزشکی می‌توان به کتاب باروری های پزشکی از دیدگاه فقه و حقوق تألیف استاد محمدرضا رضایان علم اشاره کرد.

در خصوص تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ به همسر او مقاله‌ای از آقای محمد اسماعیل بیگی ماهانی در نشریه مجموعه نظریات مسرورتی فقهی معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضائیه به چاپ رسیده است.

تلقیح نطفه شوهر پس از مرگ وی به همسرش، از فروعاً «تلقیح مصنوعی یا «باروری های پزشکی» است. اگرچه در سال های اخیر، مباحث «تلقیح مصنوعی» مورد توجه فقها و حقوقدانان بوده است، ولی موضوع این کتاب، کمتر مورد بررسی قرار گرفته است و شاهد آن کمبود منابع، از کتاب و مقاله در این باره است.

امید است این اثر، قدمی هرچند کوچک در تبیین این موضوع نوپیدا بوده و زمینه پژوهش‌های بیشتر و عمیق‌تر را فراهم سازد. بی‌تردید این مکتوب، خالی از اشکال نخواهد بود. ممنون می‌شویم از صاحب‌نظران، اساتید، طلاب و دانشجویان تا انتقادات سازنده و پیشنهادات خویش را ارسال فرمایند تا در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد.

این کتاب را به ارواح پاک چهارده معصوم علیهم‌السلام تقدیم می‌کنیم. امیدواریم مورد رضای خداوند متعال و ذخیره روز واپسین قرار گرفته و شماره مسئول دعای خیر شما عزیزان باشیم.

مَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَالِيهِ أُنِيبُ

محمد مهدی کریمی نیا

Kariminiya ۲۰۰۳@yahoo.com

رسول اروجی

۱۳۹۷/۰۳/۱۴